

גיוס נשים לצבא

שאלת גיוס נשים לצה.ל. העומדת על הפרק ביישוב, טעונה בירור הלכותי לצורותיה השונות: גיוס לתפקידים קרביים, גיוס לתפקידים לא-קרביים במסגרת צבאית, והתנדבות. נשתדל בע"ה לברר את השאלה לצדדיה.

א. הרמב"ם בהל' מלכים (פ"ז ה"ד) כתב: בד"א שמחזירים אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. וכתב הרדב"ז ע"ז: ... אלא דקשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני וכלה מחופתה, והא כתיב „כל כבודה בת מלך פנימה". וי"ל, דה"ק כיון דחתן יוצא מחדרו, כלה יוצאת מחופתה שאינה נוהגת ימי חופה. ואפשר דבמ"מ הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, וכן המנהג היום בערביות. והתפא"י (סוטה פ"ח מ"ז) כ' ג"כ: אשה לאו בת מלחמה רק לספק מזון ולתקן הדרכים אף היא יוצאת. וכ"כ הרש"ש שם בלשון „אפשר".

אולם פירושם דחוק בלשון המשנה והרמב"ם שאם אנו תופסים מ"ש „וכלה מחופתה" כפשוטו שיוצאת להשתתף במלחמה מנלן חילוק זה לאיזה דברים משתתפת ולאיזה לא, מה שלא נזכר לא בגמרא ולא ברמב"ם.

ב. עוד יש להעיר במה שכתב הרדב"ז שאין נשים יכולות להשתתף בעצם פעולות המלחמה רק מצד הכתוב „כל כבודה בת מלך פנימה". כי נראה שגם איסור יש בדבר. והוא מה שלמדנו במס' נזיר (נ"ט.) ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהי' כלי גבר על אשה. ופירש"י שם וזה שמצינו ביעל אשת חבר הקיני, שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה ליתד תשלחנה. והרמב"ם הביא דין זה להלכה (ה' עכו"ם פ"ב ה"י), ועיי"ש בכ"מ שם שהרמב"ם פסק כראב"י שמשנתו קם ונקי.

הן אמנם יש לדקדק בדברי ראב"י למה נקט בלשונו את האיסור דוקא כשיוצאת למלחמה, הרי עיקר האיסור הוא מצד לבישת כלי המלחמה שהם כלי גבר כדעתו של ראב"י, א"כ אין הבדל בין שלובשתם בשעת מלחמה או שלום.

והנראה, שלרבותא נקט ראב"י לשון זה. והוא עפישמ"כ הרמב"ם בסהמ"צ (ל"ת ל"ט) וז"ל: שהזהירנו מהמשך אחרי חקות העכו"ם שתהיינה הנשים לובשות בגדי האנשים ושיתקשטו בתכשיטיהם וכו'. ואח"כ (בל"ת מ') כתב שהזהירנו מהתקשט האנשים בתכשיטי הנשים וכו'. ודע שזאת הפעולה וכו' פעמים יעשו לעורר את הטבע לזמה, כמו שהוא מבואר בספרים המחוברים לזה, והרבה מה שיושם בתנאי בעשיית הטליסמא ויאמר אם יתעסקו בו אדם ילבש בגדי נשים ויתקשט בזהב ופנינים והדומה להם, ואם היתה אשה תלבש השריון ותזדיין בחרבות. וזה מפורסם אצל בעלי הדעת הזאת, עכ"ל. הרי שהרמב"ם מפרש עיקר האיסור

מצד המשכנות אחרי חקות העכו"ם, וחורץ מזה גם מצד היותו ענין של זמה. ונראה שזהו שבא ראב"י ומוסיף על ת"ק שאסר שלא ילבש איש בגדי אשה וישב בין הנשים שיש בזה תועבה של זמה ממש, אלא אפילו כשעושים דברים שיש בהם כדי לעורר את הטבע לזמה ג"כ אסור, ולא זו בלבד אלא אפילו כשהמעשה יש לו מטרה אחרת שנוצטת את הנישק לצורך מלחמה ולא לגוי וקישוט וכש"כ שלא לכינות זמה, בכל זאת ה"ז אסור כה"ת שה"ז בכלל לא יהי' כלי גבר על אשה.

ג. הרמב"ם מעתיק את דברי ראב"י בקצת שינוי וז"ל שם: לא תעשה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיו"ב. ולא הזכיר אסור הוציאה בכלי זיין וכן לא הזכיר שהאיסור אפילו במלחמה כפי שהזכיר ראב"י וצריך טעם למה, מאחר שפוסק כראב"י כמש"כ הכ"מ. והנראה בזה עפ"מ"כ בתפא"ר מס' שבת (פ"ו מ"ה) במ"ש שם לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת, רא"א תכשיטין הם לה' יחב"א אינן אלא הגנאי וכו', יכ' ע"ז התפא"ר: מיהו בשריון וקסדא לעיל מינה ב', מודו רבנן דפסור וכו' מדעכ"פ מלבושי הגוף הב'. הרי ששריון נחשב למלבוש. וע"כ אפ"ל שכשנאשה לובשת שריון, הרי היא עוברת בין בשעת מלחמה בין שלא בשעת מלחמה. כיון שזה מלבוש של גבר, איים סייף וכו' יצאו לא מלבוש ואף לא תכשיט (ולדעת חכמים), רק במקרה עיברים ע"ה, כי במלחמה ה"ז עכ"פ כלי איש. והנה ידקדק הכתוב לכתוב לא יהי' כלי גבר יכו' ולא כתב לא תלבש אשה שמלת איש כי חייבים גם על זה שאינו מלבוש כל שהוא כלי שמשתמשים בו, והיינו דוקא בשעת מלחמה, כי אז הרי הוא בשימוש. ולפ"ז ראב"י שנקט בלשונו כלי זיין דקדק לומר דוקא בשעת מלחמה כי אז הוא נחשב לכלי גבר וכנ"ל. אכן הרמב"ם רצה להסמיך שיש מניין הוויין שאסור רמיה, ע"כ נקט בלשונו הלבשת שריון, וכלי זיין כליה במ"ש. (כיצא בו"י).

1) החזירה אינו מיכן שאם אין החרב נקראת "כלי גבר" אלא בשעת מלחמה. כמו כן מצינו דבר שאין השריון נקרא מרביש גבר אלא בשעת מלחמה. ומה' שבת אפשר להסיק שהדרך יצאת בדרך גם בשעת שמים שאר כ הוצא בהם בשבת בשעת שלום והא פסור שאין דרך הוצאה בכך באיתה שעה. ימה שאינו תכשיט אינו שייך לכאן כי אין הדין דיהא שיהא תכשיט. ואם יש יהודי בדברי ראב"י מה שנקט כלי זיין ולמדו משינוי הלשון של "כלי גבר" ולא שמלת גבר, איך יתכן שעיקר מחודש שבו לא יזכיר הרמב"ם אלא ברמז שאינו ברמז כלל. ואינו, כיצא בו"י, שזה מלבוש זה כלי. ולשון כלי ומרביש אחד הוא ברשון חכמים וע"י שבת י"א. יק"ב. במשנתו. ונראה גם בלשון תשכ"ב ע"י שמיא א' לא ט' ובפירושים. יעכ"פ להלכה גם תגלחת דימה הרי היא בכלל זה. והרמב"ם שנקט כדוגמא לכלי גבר על אשה, שלובשת שריון, נראה שגפרש כן מ"ש ראב"י כלי זיין המהדר, והיינו כלים שאין רגילים ללבושם אלא לשם הגנה בזמן מלחמה שהסכנה מרובה. כי הוא כלי כבד ומכביד על הנושא (שמיאל א' י"ז). ל"ח ל"ט. יע"כ זה בכלל כלי גבר לא כן החרב שהוא כלי נשק קל יהיו רגילים לשאתו תמיד לשם הגנה עצמית ולא דוקא בזמן מלחמה. זה אינו כלי גבר במיוחד. (ומה שהזכיר בהמ"צ ותודין בהרבות היינו יחד עם שריון או אולי דוקא נקט "חרבות" לשון רבים, שהריבוי הופך את זה לכלי גבר. כי גם בזה אין הדרך אלא בשעת מלחמה.

העורר

ואעפ"י שהרמב"ם בסה"מ נתן טעם האיסור משום שזה מעורר הטבע לזמה, וכתב שם טעם זה גם לענין שמזדיינת בחרב, א"כ נראה לכאורה שגם שלא בשעת מלחמה האיסור קיים, מ"מ י"ל שהוא רק כשעושים כן בתמידות, אבל על שמוש ארעי אין עוברים אלא כשמתמשים בכלי, דרך תשמישו דוקא, והוא בחרב רק בשעת מלחמה.

[ולפ"ז נראה שאין איסור לאשה להשתמש בכלי הגבר אלא כדרך תשמישו. רצו' ב"הרבה תמימה" פ' תצא שמביא מס' תולדות אדם לר"ף זצ"ל מ"מ מוילנא שהגרש"ז מולחין העיר שיש צד איסור לאשה לקחת חרב לחתוך חוט או חבל. עי"ש מ"כ בזה. אבל לפי הנ"ל כיון שאין זה דרך תשמישו של הכלי אין איסור בדבר].

היבט לנו כזה הוא שאם אשה לובשת מלבושי מלחמה היא עוברת תמיד, ואם שמה עליה כלי וין הרי היא עוברת עכ"פ בשעת מלחמה.

נמצא שיש איסור מדאורייתא ממש לאשה להשתתף במלחמה בכלי נשק בין דרך מלבוש בין שלא בדרך מלבוש. ודברי הרדב"ז בזה צ"ע (-).

ד. ה"חינוך" (מצ' תכ"ה) לענין הריגת ז' עממים כתב, "ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות". ואילו לענין מלחמת עמלק (מצ' תר"ג) כתב, "ונוהגת מצוה

(2) עפ"י דרכו של הרמב"ה שליט"א ולקמן את ר' שגם שמוש בתפקידים לא-קרביים כלולים במ"ש "כל כבודה בת מלך פנימה" ניהו ליישוב שגם בס"ד של הרדב"ז לא חשב שאשה תפעל במערכת המלחמה ממש אלא בסיוע מים ומזון. וע"ז הוא שהקשה ממש"ג כל כבודה וכו' שגם זה אין לה לעשות. יתרתן שהכונה שתספק מים ומזון לבעלה דוקא, שבזה אין שום איסור.

אולם אין לזה הכרח ברדב"ז. יאדרבא נראה שרא כן, כי דין זה על תפקידה המיוחד של האשה שמספקת רק לבעלה היה צריך להתפרש בגמרא יברמב"ב. ונראה שגם הרדב"ז לא כיון לזה, אלא אירחא דמלתא נקט. יכיון שבמלחמת מציה הכל יוצאים למערכה, סיפוק המים והמזון בהכרח נשאר על הנשים ועל הזקנים והתשושים.

ואספקת מים ומזון וכיו"ב במלחמה יש בי נשים פס"ג וה"ז בכלל אבדת גופו וודאי דוחה לקרא דדברי קבלה של "כל כבודה וכו'". כי הרי במקום הנשים יצטרכו להעסיק את הכח הצבאי הנלחם. ילא אמרה תורה לסמוך בזה על הנס, אלא כל מה שאפשר להגדיל את הצבא מגדילים.

וכ"נ מלשון קישורו וכו' דרך נשים לעשות מלחמה" שהכונה על השתתפות במערכות המלחמה ממש. ילא מקשה מכח האיסור שבדבר שהרי המדובר על מלחמת מצוה (בפרט בעזרת ישראל מיד צר שהוא מ"ע ול"ת) ויתדחה הל"ת של "כלי גבר". אלא שמקשה שאין דרכה בכך, כלומר שאינה יכולה לעשות מלחמה ולא תהא תפארתה על דרך זו, וזהו הוא מביא את הכתוב וספירישו שכבודה ותפארתה של האשה אינם יכולים להתבלט בשדה הקרב אלא בבית פנימה. וע"כ אין לימר שהתורה הטילה עליה חובה זו שאינה יכולה להוציא לפועל כלל.

ובזה מיושבת גם הערתנו על הרדב"ז שהובאה בדברי הרמב"מ דידן (אות ה'), כי באמת בדבריו כלולים דברינו שמתוך שלבן רך אין בהן חובת המלחמה.

העירך.

זו בכ"מ ובכ"ז בוכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב ולא לנשים. ועיי' במנ"ח שהתקשה בחילוק שבין מצות מחיית עמלק למצות השמדת ז' העממים. ונראה החילוק כי במצות השמדת ז' העממים כ' החינוך שאם „בא לידו אחד מהם ויכול להרגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו בטל מ"ע". יוצא שזוהי מצוה שאינה תלויה במלחמה, אלא שקיום המצוה יתכן גם ע"י מלחמה. ולא כן במחיית עמלק שזוהי מצות הצבור כלשון החינוך שם, דהיינו שכל הצבור ילחם נגד עמלק כולו. אבל אין שם מצוה שיחידים יהרגו מהם אפילו אם יש להם אפשרות לזה. וע"כ מבואר יפה החילוק בחיוב הנשים במצוות אלה. כי מצות מחיית עמלק שהיא מצוה ע"י מלחמה אין זה נוהג אצל נשים. לא כן מצות השמדת ז' העממים שאינה ע"י מלחמה דוקא זה נוהג גם בנשים.

ובזה מתורצת גם הערת המנ"ח על החינוך שהתנה לענין ז' עממים שהוא בתנאי שלא יסתכן בדבר. והקשה שהרי במצוה זו שהתורה ציותה להלחם אתם נראה של"ש המצוה של „וחי בהם” לפטור מצד סכנה, שהרי התורה לא סמכה בציוויה על הנס, וא"כ כל עיקר המצוה היא ע"מ שיסתכן ע"י שנלחם עמהם.

אבל לפי הנ"ל מצוה זו כוללת שני אופנים ע"י הצבור בדרך מלחמה וע"י יחידים כשמזדמן לידם. ומצוה זו שמוטלת על כל יחיד אינה ע"י מלחמה, היא ככל מצוות התורה שאינן אלא כשאין סכנה בקיומן.

והנה הרמב"ם בסהמ"צ (סוף שורש י"ד) כתב: וידוע שאין הנשים דנות ולא מעידות ולא כקריבות קרבן בידיהן ולא נלחמות במלחמת הרשות. והרב העורך בתוה"מ קובץ ב' (עמ' צ"ה) דקדק מזה שבמלחמת מצוה אין נשים פטורות. אולם לפ"ז חולק בזה החנוך על הרמב"ם. ויותר נראה שאין ביניהם מחלוקת אלא דברי הרמב"ם מכוונים באופן הנ"ל כשיש בידה להרגם שלא בדרך מלחמה וכמס"כ דהיינו כשמזדמן הדבר לידם שלא בשדה המערכה.

ה. עוד כתב שם הרב העורך שליט"א בנוגע לדברי הרדב"ז שהזכרנו לעיל, שלגבי גיוס הנשים לתפקידי קרב יש לתת טעם נוסף על מש"כ הרדב"ז כי לב נשים רך מטבען ואינן מסוגלות לעמוד בקשרי מלחמה, וע"כ אין לשתפן אפילו במלחמת מצוה כדרך שנשלח הביתה היראים ורכי הלבב בכל סוגי המלחמה, ומצוין לעיין בהסגת הראב"ד פ"ז ממלכים ה"א. ואי משום הא לא איריא, כי אדרבא נלפענ"ד שלהרמב"ם לא חזרו רכי הלבב במ"מ, שהרי שם בה"ג מונה את החוזרים מעורכי המלחמה ובכלל זה את רכי הלבב. ואח"ז בה"ד כתב: בד"א שמחזירים אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואיך אפשר להוציא מן הכלל את רכי הלבב, ומה שמביא מהראב"ד הנה הרמב"ם כ' שם אחד מ"מ ואחד מ"ר ממנים כהן לדבר אל העם בשעת המלחמה. וע"ז כתב הראב"ד: אפשר להיות זה לענין אל ירך לבבכם וכו'. לשונו זה מוכיח שהמכוון לענין תוכחת המלחמה לעורר הלבבות כדכתיב: „ודבר אל העם שמע ישראל וכו' אל ירך לבבכם אל תיראו וכו' כי ה' אליכם ההולך עמכם וכו'. אבל אינו דן על ההכרזה על חזרה מעורכי המלחמה. ועוד שהרי הרמב"ם כתב: ואח"כ מדבר השוטר מעצמו ואומר מי האיש הירא ורך הלבב. נמצא שהמשותף למלחמה בכלל אינו המכריז על חזרת הירא ורך הלבב, א"כ א"א בכלל לפרש מש"כ

הראב"ד, "אפשר להיות זה לענין אל ירך לבבכם וכו'" שהכונה על ההכרזה של מי הירא ורך הלבב וכו' שהרי הכהן לא הי' המכריז בזה גם במ"ר³).
ונמצא שאין מקום לפטור גם נשים מצד רכות הלב במ"מ ואין הפטור אלא מצד "כלי גבר" וכנ"ל ומצד כל כבודה בת מלך פנימה כמש"כ הרדב"ז.
ו. ונראה להוכיח שלפי טעמו של הרדב"ז יש לפטור נשים לגמרי גם משירותים לא־קרביים. כי הנה ביבמות (ע"ז). בהא דלא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' דדרשינן עמוני ולא עמונית וכו' ומקשה, אלא מעתה מצרי ולא מצרית. ומשני שאני הכא דמפרש טעמא דקרא עד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים — דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, ופריך הי' להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים, ומשני דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה. במערבא אמרי א"ק איה שרה אשתך ואמר הנה באהל.
הרי למדנו מזה שכלל זה של "כבודה בת מלך פנימה" הוא כ"כ ברור עד שמתעם זה הותרו העמוניות והמואביות לבא בקהל, שהיו פטורות מלקדם אפילו נשים לקראת נשים. א"כ מכש"כ לענין גיוס נשים אפילו לתפקידים לא־קרביים ודאי שמתנגד הוא למושג "כל כבודה בת מלך פנימה"⁴).

(3) הדברים נאמרו שם לפי הרדב"ז. ועי' רדב"ז שכי' רפ"ז ממלכים שהגירסא הנכונה ברמב"ם היא שבספר, בעת שיוצאים קודם שערכו המלחמה אומר להם הכהן מי האיש הירא ורך הלבב, וכשישמע הדבר חוזר מיד. ובעורכי המלחמה אומר אל תחפזו. ודוחה הגירסא שלפנינו שהי' אומר, מי האיש אשר נסע כרם כי זה הי' אומר לבסוף, "ובמלחמת הרשות". ורואים אנו את דעתו שהכרזה זו הראשונה, מי הירא וכו' וכן ההכרזה שאח"כ אל תיראו וכו' שתיהן בין במלחמת רשות בין במלחמת מצוה היא. רק ההכרזה שבשעת המלחמה על בית וכרם אינה במלחמת מצוה. (ולפי גירסא זו מוסבר מאד למה באה ההכרזה של מי הירא וכו' שלבסוף רק ע"י השוטר, כי הכהן כבר הכריז קודם שיצאו ע"ז והי' להם לחזור מיד, וזו אינה אלא לתוספת וחזוק). והשגת הראב"ד "לענין אל ירך לבבכם" כולל את זה יחד כי כ"נ לשונו בא"ד, "אבל לענין השאר החוזרים מעורכי המלחמה", שאל"כ מלת "השאר" אין לה מובן. וגם לפי גרסתנו נראה שבספר כשאומר מי האיש וכו' כולל גם הירא ורך הלבב (כי אז אין שום נימוק למה לא יזכיר דוקא את זה) ורק במלחמה שמדבר על חזוק — אל ירך וכו' אין מתאים שיחזור ויכריז מי הירא וכו' שכאילו סותר דברי עצמו, ע"כ אז מכריז זה השוטר מעצמו. והשגת הראב"ד דנה אף היא בשתי ההכרזות וגם בזה שבספר שמכריז זה בנוסח מי הירא וכו' כמו שדקדקנו מלשון "השאר" וכנ"ל. וע"ע חינוך (מצ' תקס"ו). וכ"ש במחנה וכו' כי כל הירא מעברות שבידו כבר הלך לו ושב אל ביתו. ומצות, "ויד תהיה לך" הרי היא גם במ"ע.

העורך.

(*) ויל"ע קצת למה אמר כ"א, טעם אחר בדבר, ולכאורה מקור מה"ת עדיף מהכתוב שבכתובים. וי"ל כי בב"מ (פ"ז) נחלקו במשאה"כ, איה שרה אשתך, לל"א הוא בכדי לחבבה על בעלה, להודיע שהיא צנועה, ולל"א כדי לשגר לה כוס של ברכה. והנה ללשון ראשון אין רא' מכאן, כי יתכן שהתנהגה בחומרא מיוחדת שמש"כ יש לשבחה, ויש בזה משום לחבבה על בעלה ואין ללמוד מכאן על עיקר הדין, משא"כ לאידך לישנא

ז. ויש להביא עוד ראיות שאף במלחמת חובה אין הנשים משתתפות
 שהרי מלחמת יהושע לכבוש ד"ה חובה (סוטה מ"ד): ומקרא מלא כתוב אצל
 בני גד ובני ראובן: טפנו נשניו ומקנינו יהיו שם בערי הגלעד (במדבר ל"ב).
 הרי שנשים בדומה לסף נשארו בעריהם ולא יצאו אף לספק מים ולתקן הדרכים.
 וכן אמרו בקדושין (ב'): עמשה"כ בדרך אחד יצאו אליה, קרא במלחמה קאי,
 ודרכו של איש לעשות מלחמה ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה. והמדובר
 בכתוב זה הרי הוא מלחמת מצוה שהיא עזרת ישראל מיד צר ואעפ"כ אמרו —
 אין דרכה של אשה לצאת.

וכן אמרו שם (ל"ה.) דרכו של איש לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש.
 ופירש"י שם דרכו של איש לכבוש את הארץ במלחמה. ועי' בתורה תמימה
 פ' בראשית שמפרש כונת הדברים, שמכיון שרק על האיש המצוה של כבוש
 הארץ ע"כ פטורה היא גם מהשתדלות להרבות אנשים. ואילו היתה בחיוב לספק
 מים ומזון, הרי יש גם אצלה חובת כיבוש, ולמה נפטרנה מפו"ר.
 וכן עי' פירש"י עה"פ שנאמר ביעל מנשים באהל תברך, שאין אשה
 יוצאת חוץ מביתה.

אין כאן הדגשה על צניעות יתירה, א"כ יש ללמד מכאן על הדרך הראוי. ומה שלא
 הסתפקו במערבא מן הקרא „כל כבודה בת מלך פנימה" נראה כי ה' מקום לדון שאין
 הדברים אמורים במקום מצוה, ובפרט כגבעלה עתה. אבל מהא דאברהם שה' מצוה
 של הכנסת אורחים ובעלה עמה, יש ללמד שגם באופן זה אין דרכה של אשה לצאת.
 מ. ד. ו.

4) עדיין אין הנידון דומה לראיה שהמדובר שם על דבר פומבי במאורע יוצא מן
 הכלל של פגישת שני עמים, שקשה לשמור על הסדר בתוך המוזה כזו של פגישת רבבות.
 משא"כ בענייניו שהמדובר על עבירה מיוחדת או בבתי חולים וכו"ב.
 ועוד נראה „הכבדה בת מלך פנימה" תלויים במנהגי המקומות, ורק במקום
 שדרכן של נשים היא לצאת לגמרי מבתיהם יש בזה משום פריצת גדר (עי' כיו"ב באו"ת
 כ"י ע"ה וס"ב ימ"ב ס"ב). תדע שהרי רש"י כתב שם „דאין דרך אשה לצאת מביתה", ואילו
 בגיטין י"ב אמרו באשה שגלתה הערי מקלט שיכול לומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך.
 ומרדכי שם טאי למומרא. ומשני מהו דתימא כל כבודה בת מלך פנימה. ופירש"י שם צנועה,
 ואין דרכה לצאת ולסבב בעיר, קמ"ל. הרי שלפי האמת אין מקבלים טענה זו ומחויבת
 לסובב בעיר להשיג עבודה, א"כ נראה שאין בזה לפי האמת משום כל כבודה וכו'.

יאה בדורותינו עובדות בנות ישראל כשרות במסדרים שונים, בבתי חולים, בגני
 ילדים יבתי ספר ואין פוצה פה ומצפצף.

ודימה שבמקום לשלל את כל רעיון גיוס הנשים ה' ראוי להשתדל לכונן אותו
 לאפיק הראוי יאז ה' זה יכול להיות כלי מחזיק ברכה, שהרי יש צורך משוע לידים
 שתתפלגה באמונה במעברות, בבתי הילדים, בתי חולים, בתי ספר וכו"ב. ומה טוב היה
 לו היו הבנות הדתיות הולכות למקומות אלה בכדי למלא את חובת גמילות החסד של
 דכנסת אורחים והקלת ההתערות של עולי הגלירות השונות שזכינו להם בדורנו. האם על
 כל זה כיונו חז"ל באמרם: זכו, מלאכתם נעשית על ידי אחרים? — — —

העורך.

ת. ועפ"י כל הנ"ל נראה שמ"ש במשנה והעתיקו הרמב"ם שאפילו חתן
 מחדרו וכלה מחופתה אינה אלא מליצה, ור"ל שערכה כל שמחה ואפילו כלה
 מחופתה חוזרת לביתה. ועוד נראה לפרש ביטוי זה של "כלה מחופתה", כי הגה
 מצינו שני אופני פטור מהמלחמה, כמבואר במשנה (סוטה מ"ד). אשר ארס אשה
 וכן בכרם ובית שב מעורכי המלחמה, אבל חייב לספק מים ומזון. אולם אשר
 נשא אשה פטור. מכתוב אחר "נקי יהי לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר
 לקח" ופטור זה (וכן כיו"ב בכרם ובית) הוא שאינו זו ממקומו כלל.
 ובזה י"ל שמסיימת המשנה שהדברים אמורים רק במ"ר שאז יש עליו
 דין "ושמח את אשתו" וע"כ אינו זו ממקומו, משא"כ במלחמת מצוה שאפילו
 כלה מחופתה יוצאה אין בה דין של "ושמח את אשתו" וע"כ אינו פטור מלצאת
 למלחמה. וזהו שמזכירה המשנה את ה"כלה מחופתה" בכדי לגלות שמעתה חתן
 יוצא מחדרו ואין בו שום פטור. אבל האשה לעולם אינה יוצאה ואינה משתתפת
 במלחמה בין לעצם המערכה ובין לסיפוק מים ומזון וכיו"ב.
 ט. ומכיון שלמדנו שהשתתפות אשה בצבא יש בה איסור, בשימוש בנשק
 משום "לא ילבש" וכו' ואף בלא שימוש בנשק משום "כל כבודה בת מלך פנימה",
 מעתה ברור שאין לחלק גם בין גיוס חובה להתנדבות מרצון, וכשם שאסור
 לגייסה, כן אסור לה להתנדב מרצונה.